

Nebukadnessar till Masadaklippan

Till nästa sommar kan alla operaintresserade bespetsa sig på en upplevelse utöver det vanliga. Intill Masada-fästningen i Negevöknen vid Döda havet kommer Israels Opera att under helgen 3-5 juni fira sitt 25-årsjubileum genom uppförande av Giuseppe Verdis opera

Nebukadnessar. Medverkar gör den georgiske operastjärnan Paata Burchuladze och världsdirektören Daniel Oren.

Vid en galakonsert under samma helg medverkar även den amerikanske operasångaren Jessye Norman och Israels symfoniorkester.

Nebukadnessar Nabucco är en av Giuseppe Verdis mest populära operor. Den berättar om hur Israels folk längtar tillbaka till sitt Jerusalem under den babyloniska fångenskapen. Ett välbekant stycke ur operan är bland annat "Fångarnas kör". **VID**

Masadafästningen från nordvästra sidan.

FOTO: ISRAEL MINISTRY OF TOURISM

Illusionen om den mätbara tiden

Tiden – ett högst reellt begrepp för nutidsmänniskan och samtidigt så ogripbart. Synen på tid varierar med tidsålder, plats och världsåskådning, exempelvis mellan den västerländska och den bysantiska världs-uppfattningen. Anders Bylander har gjort en djupdykning i tidens flod och kommit upp med några intressanta reflektioner.

Vad är tid? har vi väl alla undrat någon gång. "Om ingen frågar mig, så vet jag, men om jag försöker förklara det för någon vet jag det plötsligt inte alls", konstaterade kyrkofadern Augustinus. Modernare tiders människor nöjer sig kanske med svar av typen "tid är det som klockan mäter". Ändå gör vi oss alla föreställningar om en orubblig, fysikalisk, "objektiv" tid. Klockan tickar, tiden går. Och "kronometer" kallar man sedan länge precisionsur för vetenskapligt bruk.

Påverkade av klockorna tenderar vi att uppfatta tid som en nästan påtaglig egenskap hos tillvaron själv, något nästan fysiskt. Tiden syns inte men finns ändå, eftersom det går att mäta den.

Man kan också ha helt andra infallsvinklar på vad tid är. För buddister, kristen vetenskap och vissa fysiker är den en illusion. I ett socialt perspektiv kan klockor – och därmed föreställningen om en kontinuerlig, objektiv tid – vara sinnrika uppfinningar som människor använder för att kontrollera sin tillvaro och få ut mesta möjliga av livet. När man skall träffa någon är det ju en väsentlig skillnad om man bestämmer klockan 19 eller som indianerna säger att man skall träffas i

solnedgången.

Men det är farligt att låta klocktiden bestämma över livet. Inte minst i vår egen "tid" har man uppmärksammat detta på olika sätt. Ibland verkar nämligen tidsbegreppen ta över helt. När tusendelar av en sekund avgör en idrottstävling eller det talas om exakt fyrtio timmar som normal arbetsvecka, är det kanske dags att ställa frågan om inte de mänskliga konventionerna har dragit iväg med förståndet. Stressen i arbetslivet vittnar om att det lätt kan gå för långt, så att tidmätning och yttre effektivitet tillåts fördärva naturen och förslava människan.

I mötet mellan modern fysik och psykologi har man upptäckt att den upplevda tiden kan vara något helt annat än klocktiden. Att ha flyt får tiden att upplösas. Helt plötsligt har flera timmar försvunnit, bara för att man haft roligt. Denna insikt är givetvis användbar i livet, inte minst i valet av arbete. Fenomenet har utforskats av Mihály Csíkszentmihályi som redovisat sina rön i bestsellern *Flow. Den optimala upplevelsens psykologi*.

Att tiden går fort när man har roligt är emellertid gammal kunskap. En modern variant av moment 22 tecknades av en amerikansk TV-personlighet som fick frågan vad han skulle göra om han bara hade sex månader kvar att leva. "Då skulle jag flytta hem till svärmor, för där går tiden inte fort."

Kyrkobyggnader i det gamla östromerska riket har av tradition varit fria från mekaniska ur. Bysantiske kejsaren Justinianus I (483-565 e Kr) medgav undantagsvis att man fick sätta upp ett solur och ett vattenur, graderat med stadig avrinning, utanför Hagia

FOTO: MURAD SEZER/SCANPIX

När kejsaren Justinianus I lät bygga Hagia Sofia, den heliga vishetens kyrka i Konstantinopel, var solur och vattenur förbjudna i kyrkan. Sedan dess har kyrkan omvandlats till moské men är sedan 1934 museum.

Sofia, den heliga vishetens kyrka i Konstantinopel. I eller på kyrkan fick inga ur förekomma. I det latinska Västeuropa vann uren däremot insteg i både kyrkor och klocktorn så snart de kunde konstrueras. Det är ingen orimlig hypotes att detta har påskyndat Västeuropas och USA:s sekularisering.

Skillnaden i tidssyn mellan den bysantiska och den västerländska världen kan kanske associeras till den dogmatiska konflikten om "filioque" i den nicean-

ska trosbekännelsen. Om man menar att den helige Ande framgår av Fadern och Sonen, blir tidens dimension mera central. Ty Sonen är ju den person i gudomen som uppenbarar sig i tiden, mitt i vår historia. Det innebär att evigheten finns som konungslig närvaro i tiden, hela tiden, inte bara som ett nedslag bland timmar och år, inte heller bortom våra erfarenheter eller höjd över dem.

Denna skillnad mellan bysantiskt och västerländskt kan kanske

kopplas till det faktum att bysantisk teologi präglats av alexandrinsk – inte antiokensk – tradition. Den ortodoxa kyrkans bön- och meditationsbok *Philocalia* är grundad i alexandrinaren Origenes' platoniserande teologi. Det blir enligt detta betraktelsesätt också naturligt att den ortodoxa kristenheten känner blott rent meditativa ordnar. Devisen "ora et labora – bed och arbeta" gäller inte; munkens arbete består just i att "bara" bedja.

Man kan spekulera i varför tekniken välkomnas i en kultur men avvisas i en annan. När det gäller just kyrkornas olika inställning till klockan ställs på ett särskilt sätt hela den omfattade livsåskådningen på sin spets. I det bysantiska riket insåg man klart att en klocktid med vetenskapliga anspråk skulle kunna bli ett hot mot kyrkan som evighetens tidlösa representant på jorden.

I Västeuropas spirande industriländer blev det precis tvärtom – också med goda skäl. Omgående när det gick att mäta "tiden" uppkom det avledda, fysikaliska tidsbegreppet och detta tilläts träda in i stället för evigheten som något ogripbart, ovetenskapligt. Evigheten blev därigenom, i brist på bättre, föreställningen om evig tid.

ANDERS BYLANDER

Fotnot: Denna är den första av två artiklar om tid. Den andra delen publiceras den 12 augusti.

>> LÄS MER:

- Aurelius Augustinus, *Bekännelser*, Motala 1957.
- Benkt Erik Benktson, *Varat och tiden*, Lund 1976.
- Henri Bergson, *Tiden och den fria viljan*, Falun 1992.
- Mihály Csíkszentmihályi, *Flow; Den optimala upplevelsens psykologi*, WSOY Finland 1992.
- Don Ihde, *Technology and the Lifeworld*, Indianapolis 1990.
- Bodil Jönsson, *Tio tankar om tid*, WSOY Finland 2000.
- Lewis Mumford, *Technics and Civilization*, New York 1934.